

Aki „újra meg újra feltalálja költészetében a kereket”¹

Lator László: Kedves jelenlévők, már korábban elgondolkoztam azon, hogy miként is fogom kezdeni, ezt a mai könyvbemutatót, Németh Péter Mikola *VisszaSejtesít* című kötetének bemutatását. Így, ha megengedik, egy action gratuite-tal kezdem. Feladok önöknek, neked, kedves Mikola, egy rejtvényt. Ez a rejtvény egy múlt századi költő hosszabb versének rövid idézete. Azt segítségül el kell árulnom, hogy kamaszkoromban szerettem meg ezt a költőt, de még ma is rácsodálkozom itt-ott a műveire. Ez a négy sora így hangzik:

*„Zsandár-tollasan jó
amarról egy felhő.
Zúg a betyár-romantikus
mikolai erdő.”*

(1941. Mikola)

Ezért a „mikolai erdő”-ért olvastam most fel természetesen ezt a feladványt.

Németh Péter Mikola: Melyik mikolai erdőért? Mert hát én négyet is ismerek nagy hirtelen.

L. L.: Na tessék! Tessék, akkor nevezd meg először is azt a négy Mikolát.

Németh Péter Mikola:
VisszaSejtesít. Napkút Kiadó–
Magyar Műhely Kiadó–
Cédrus Művészeti Alapít-
vány, Budapest, 2008

N. P. M.: Máris! Az én választott szülőföldemmel, az Ipoly-táji hazában, annak is magyarországi oldalán, a Börzsöny déli hegyvonulata lankáihoz simuló Vámosmikolával kezdem.

L. L.: Jó!

N. P. M.: Azután meg egy másik felföldi településsel folytatom, de az már a mai Szlovákiában, az Ister-Granum térségében, vagyis a Duna és a Garam összefolyása vidékén található, neve: Garammikola. Ez a falu csak azért eshetett ki a köztudatból, mert

közigazgatásilag Zseliz városához csatolták, így jószerével a térképről is letörölték ezt a még ma is tisztán magyar ajkú, egytemplomos, református községet.

A harmadik, az általad felemlített Mikola, az pedig a Partiumban van. Csak, mint tájolósi pontot említem: – „Ott hol a kis Túr siet beléje, / mint gyermek anyja kebelébe” – Petőfi *A Tisza* című tájleíró költeményét. Persze attól néhány száz kilométerrel északkeletre lévő területről van szó, ami egykoron a történelmi Magyar Királyságban Kárpátalján, Ugocsa vármegyében volt. De ma Romániához tartozik ez a térképeken Miculaként

¹ Lator László és Németh Péter Mikola a Magyar Írószövetségben a *VisszaSejtesít* című kötetbemutatón 2009. 01. 29-én elhangzott elemzésének, elmélkedésének ártirt változata.

feltüntetett falu, vagyis, ahogy a helybeliek magyarul „becézik”, a Túr-háti Mikola.

S a negyedik Mikola, az már a Király-hágón is túl, bent Erdélyországban található, s úgy nevezik, hogy Füzesmikola. Kincses Kolozsvártól alig néhány 10 km-re lévő falucska ez. Ha jól tudom – a hetvenes évek elején, érettségiző diákként biciklivel, sajnos odáig már nem jutottam el – többségben mócok, románok lakják.

L. L.: Ez a Mikola, amelyikről a vers beszél, az a romániai Szatmár megyében van. És az a költő, akinek a versét idéztem, Debrecenben született, Szatmáron élt és Mikolában tanított.

N. P. M.: A Sándor bácsi! De mi is a vezetékneve? Iskolát neveztek el róla nem is olyan régen Mikolában. Most nagy hirtelen nem jut eszembe a vezetékneve.

L. L.: Sokféle Sándor van. Te nyilván Weöres Sándorra gondolsz.

N. P. M.: Nem, én Kormos Pista szeretett mikolai költőtársára, két bogyószeme világában elrévedő, messzire látó, Vikár Béla nyomán finnugor-magyar nyelvi rokonsággal, a *Kalevalával* is foglalkozó tanítóra gondolok. Már a csontos, szikár arcéle is előttem van, fekete hollószemöldökével, deresedő hajával, fehér bajuszával profetikus alkatú ember benyomását kelti. Csak jusson már eszembe a neve! A diósi református esperes fiát, Gyulát személyesen is ismerem, Nagyváradon az Ady Líceumban ismerkedtünk meg néhány évvel ezelőtt, amikor épp édesapja irodalmi munkásságáról értekezett, s ezen fellelkesülve, Vámosmikolára is meghívtam őt a testvéreivel és a presbitereivel együtt, hogy a két magyar Mikola, az Ipoly menti és a Túr menti vegye fel már végre a testvértelépülési kapcsolatot.

L. L.: Igen, igen. Ez hihetetlen, hogy ilyen gyorsan kitaláld. Valóban, Gellért Sándorról van szó, aki érzésem szerint szertelen tehetség volt, s 1942–43 táján *Az Attila sírja* című háborús lírájával indult el a meglehetősen egyenetlen teljesítményű költői pályáján, majd *A magyarok háborújával* folytatta. Gondolom, hogy az egész teremben csak te tudhattad ezt így, egyedül te. De nagyon jó, hogy ilyen egyszerűen kitaláld, mert ezzel is engem segítesz most. Azért idéztem Gellért Sándor *Tornácküszöbön* című versét – nem nehéz kitalálnod –, mert van köztetek legalább egy kapocs, ez a Mikola név, a te keresztneved és Gellért Sándor falujának a neve, ahol ő tanító volt, s ahol a Don-kanyar borzalmaiból hazatérve megélhette költői léte nagyobbik felét. Mint elmondásodból most kiderült, ezek szerint több kapocs is van köztetek.

Mindezt azért mondtam el így előljáróban, mert az, amiről Németh Péter Mikola *VisszaSejtesít* című kötetbemutatóján beszélni kívánok, az az avantgárd. Az avantgárdnak kétféle természetéről lesz ezennel szó. Persze jó tudni, többféle természete is van az avantgárdnak. Az egyik, hogy mindennel szakít, ami korábban volt. Vagyis teljesen mást akar, mint ami előtte van. Az avantgárd rendszerint apagyilkossággal kezdődik. Hivatkozhatom André Breton, Triztan Tzara költészetére. De Apollinaire lírája is ilyen. Hadd idézzek most egy részletet Guillaume Apollinaire-től, csak azért, hogy érzékelhetővé váljon, milyen is az egyikfajta avantgárd. S azután jössz te, Mikola, s így összehasonlítjuk az egyiket a másikfajta avantgárdal, szintén egy idézettel összefüggésben. Az egyik így hangzik. Apollinaire olasz mintára kiadott egy futurista kiált-

ványt, idézem: „*meg kell szüntetni a történelmet, a múltat, a fájdalmat, az uralmat, a verssort, versstrófát, a cselekvést, a melléknevet, az ígét, az időt, a személyt, a szintaxist, a központozást – ez csakugyan megvalósult –, a tipográfiát, az összhangot, a zenekart és a házakat.*” Ez így végig blöffnek tűnik. Ám ugyanakkor ez a zseniális újító írt egy nagy verset. Írt persze többet is. És remek prózai műveket alkotott, köztük *A hagyomány* és *A lelemény kritikája* címűt. Ugye a lelemény a francia avantgárdnál, de általában az avantgárdnál kiemelkedően fontos, és így természetesen Apollinaire-nél is az. Kitalálni valamit nagy-nagy leleménnyel, ami addig még nem létezett. Hadd idézzek még Guillaume Apollinaire-től egy mondatot: „Az ember, amikor utánozni akarja a járást, akkor feltalálta a kereket.” Mikola is nagyon sokszor, újra meg újra feltalálja költészetében a kereket. A későbbiekben ki fog még világosodni, hogy mire is gondolok én itt egészen pontosan.

N. P. M.: Haladjunk!...

L. L.: Nemcsak a haladásra gondolok, hanem arra, hogy egyáltalán milyen formában bánunk, bánsz te magad is az írásaidban, a verseidben a világgal. Guillaume Apollinaire miközben kiáltványában meghirdette, hogy mindent meg kell szüntetni, ami addig létezett, aközben nem szüntetett meg semmit. Kapcsolatok, művészi szálak, szalagok és madzagok kötik össze az ő költészetét a világirodalomban szinte mindennel és mindenkivel. Az a gyönyörű verse, amit nyilván sokan ismernek a jelenlévők közül, amelyben a *Mirabeau-híd alatt fut a Szajna*, s ami egy középkori francia szövőmese mintájára és ritmusára készült, ez a műremek állítható párhuzamba a te köl-

tészetteddel. Igaz, hogy tizenkétszer fordították már le magyar nyelvre ezt a verset, de egyik fordítója se volt képes kihozni belőle a lényegét: a *szem és szöveg, a szöveg és szem* etc. ritmusát, rímeit. Na már most, ezzel a példammal azt kívánom érzékeltetni, hogy Németh Péter Mikola ahhoz az avantgárdhoz tartozik, amelyről eddig én azt hittem, hiszen magam is az avantgárd irodalommal kezdtem, Kassák hatására természetesen, hogy ma már nem is létezik, úgy, olyan eleven, életképes formájában, ahogy az a *VisszaSejtesít* című kötetben megvalósul. Ahhoz az avantgárdhoz tartozik tehát Németh Péter Mikola költészete, amelyik az irodalom minden irányában élő kapcsolatokat képes tartani és építeni. Maga az a tény, hogy két olyan főszereplője van ennek a kötetnek – több főszereplője is van persze –, mint Pilinszky János és Kassák Lajos, már önmagában sokat sejtető. Én azt gondolom, hogy Mikola mind a kettőt avantgárdnak tartja. Pilinszky hiperrealizmusát is. Joga van hozzá! Eddig azonban azt tapasztaltam, hogy a kettő nem illik össze. Ez a kétféle irányzat összeegyeztethetetlen. De éppen ez a jó benne! Egészen pontosan az, hogy Németh Péter Mikola versvilágában összetalálkozik Pilinszky és Kassák költészete. Mondhatnám azt is, hogy az ő lírájában megbékél egymással a kibékíthetetlen. Fabó Kinga verssora összetalálkozik például Tűz Tamáséval (*Mysterium carnale*). Vagy Issidore Ducasse, azaz Lautréamont szürrealista szövege: a *Maldoror énekei* modorában egy kiváló „ezó-puszi” mese formájában születik újjá (*A hetedik nap vége*). Vagy Weöres Sándor önfeladten játékos lírai sorai újra összetalálkoznak Papp Tibor vendégszövegeivel (*Visszasejtesít*).

Ez így logikusnak is tűnik. De az már kevésbé hat annak, hogy mondjuk Rózsa Endre verssorait egy cikluson belül együtt olvashatjuk Hamvas Béla filozófiai fejtegetéseivel (*Expediál[t] Európa* ciklus). Vagyis olyan szerzők gondolatai találkoznak Németh Péter Mikola *VisszaSejtesít* című kötetének „boncasztalán”, s békülnek meg egymással, amelyeket eddig össze nem illőeknek gondolhattunk. A magam részéről ezt tartom az ő költészete legfontosabb erényének. Valójában azt a lírai gyakorlatot követi Németh Péter Mikola, a módszer, a szemlélet vonatkozásában állítom ezt, amit Guillaume Apollinaire is követett, hogy ti. költészetéhez minden irányból összegyűjti mindazt, amire a klasszikus és avantgárd irodalomból föltétlenül szüksége van, és az egybegyűjtött lírai elemeket átlényegítve, szervesen beépíti a saját versvilágába. Közben átörökíti, átveszi az avantgárd sémákat, aközben meglehetősen leleményesen új lírai tárházat épít és nyit meg, amivel képes figyelemre méltó és mélyre ható versélményhez juttatni olvasóközönségét.

Nem kívánom túl hosszúra nyújtani elemzésemet, de azért még hadd mondjak el néhány fontos szempontot „petárdákat lövöldözgetve” Mikola modorában. A *VisszaSejtesít* kötet lapjainak kalligrafikus megformáltsága, ha már rokonságot kerestünk eddig is, akkor engem az 1918–20 körüli fiatal Kassák tipográfiai módszereire emlékeztet leginkább. Olyankor, amikor például egy egész oldalra kinagyított T betű mellé, vagy épp ráapplikálva, egy kinagyított E betűt helyez el a szerző, így tipográfiailag a lehető legtermészetesebben, mondhatni a legegyszerűbben alkotva meg, feketén rajzolva ki a samoa papírlapon a kereszt motívumát. Íme:

T A M Á S

Már nem igazak ezek a szavak?
– **Bűn és bűnhődés!** –

TE

**a kereszthez háttal simuló alak
az ötödik stigmát szíved alatt
hitetlenséggel én ejtém!?**

Egy ilyen tipográfiai megoldás, képvers, vagy épp vizuális költemény ugyanolyan értékű műnek számít, mintha az egy szóról szóra építkező lírai alkotás lenne, csak éppen ebben az esetben betűről betűre épül fel a vizuális és verbális műegész. De ennél jóval bonyolultabb dolgokat is művel a *VisszaSejtesít* szerzője. Például *Négy-soros* című költeményét egy kalitkászerű, fekete alapú ötvonalas rács-szerkezettel keretezett „hangárban” helyezi el, hangról hangra építkezve, esztétikus és ritmikus tipográfiai formában.

N. P. M.: Igen. Maga a vers így hangzik:

**KALITKÁBA ZÁRT KALAPÁCS
MELLETT KŐVÉ KEMÉNYEDET
KENYÉREN A BOROSÜVEG ÁRNYA
REGGELRE NŐI MELLALAKOT ÖLT**
(1975)

Számomra ennek a versnek vizuális költeménnyé való átalakításában az játszott szerepet, hogy egy idő után valahogy elégedetlen lettem, így, ezzel a négy sorral, hogy miért, már magam sem emlékszem pontosan. Ugyanakkor, arra jól emlékszem, hogy amikor képi látomásaim ihletére megszületett a vers, már akkor is felöltött bennem, hogy jó volna megmutatnom, miként is építkezik belülről, zeneileg, ritmikailag, szóról szóra, sorról sorra ez a költemény. Rózsa Endre, első kötetem, a *Főbe(n)járó* üzenet szerkeszté-

se közben mint egyéni, saját lírai hangom megjelenésének pozitív példáját emlegette ezt a versemet. Talán azért is ízlelgettem, foglalkoztam ezzel a *Négysorossal* a későbbiekben is előszeretettel.

L. L.: Figyelemfelkeltő továbbá az a többféle formában, kalligrafikus szöveggel ciklusonként vissza-visszatérő, fejfára, emberi koponyára emlékeztető vizuális motívum is, amelyben, kereszt alakban, hol azt olvashatjuk, hogy HOLTOMIGLAN >< HOLTODIGLAN, hol meg azt, hogy CSONTOMIGLAN >< CSONTODIGLAN. És melyik is a harmadik?

N. P. M.: VOLTOMIGLAN >< VOLTODIGLAN. A húsvéti ünnepkörben az időrendet betartva azonban, az első előrevetített „üres” kereszt motívuma Virágvasárnapra vonatkozik, Jézus Jeruzsálembé üdvrivalgás közepette számárháton történő bevonulásának ünnepére. A második Feketevasárnapra, a húsvétot megelőző vasárnapok egyikére, amikor is fehér lepellel terítik le a templomokban a dicsőséges keresztet, hogy a hívő lélek képzeletére bízzák, hogy újra képes legyen átélni Krisztus kínszenvedését, a passió misztériumát. A harmadik kereszt a Fehérvasárnap liturgiájához kapcsolódik, ez a húsvétot követő tizennegyedik nap, amikor az őskereszténységben azok, akik testileg-lelkileg felkészültek a keresztiségre, levetik fehér leplüket annak jelképeként, hogy a végsőig vállalják kereszténységüket. És ezzel együtt, ennek a formának a keletkezéstörténete se hétköznapi, hiszen a *Főbe(n) járó üzenet* című kötetem *Fehérvasárnap* című kalligrafikus költeményét, annak nyomdában kivágott kliséjét fotózta le Zoltán öcsém, s így lett aztán ebből a félbevágott halálfőhöz hasonlító fejfaformából vándormotívum.

Így került be a *Virágvasárnap* és a *Feketevasárnap* gondolkörébe. Majd később, ez az antropomorfizált forma teljeseedett ki a *Magyar skíz* című képzőművészeti tarokklapján, amelyről tudni kell, hogy valamennyi többi tarokkot üti a kártyajátékban. Tehát olyan vizuális költeménnyé lényegül át térben és időben ez a kártyalapon megtükrözött keresztforma, hogy képzetem szerint apáink, nagyapáink világgá vert igazát, '56-os évfordulókka lett forradalmi cselekedeteit, az utódokban is tovább élő szabadságvágyát sikerül általa felmutatnom, s egyúttal átmentenem a jelenbe, s így az örökéva(l)lóságba.

L. L.: Külön is szeretném még itt felhívni a figyelmet a ciklusnyitó, vagy épp -bontó, áttetsző pauszokra, „főliánsokra”, amelyekben nem csak egyszerűen fotógrafikák, a költői portrék és különféle rajzolatok vannak, hanem ezeken felsejlik a mögöttük, illetve az előttük lévő szöveg is, vers is. Tehát az alkotó módszeresen sokszorozza meg művei jelentését, azok látványát, olvasatát, így újabbnál újabb asszociációs teret teremtve játékosan olvasóinak. Ugyanakkor gyakran eljátszik a szavak jelentéseivel is, az egysorosaiban például, amikor azt írja: ESZMERENGVE vagy MESEMESSZE vagy TEMEGŐ – TEMETŐ, SZEMBÉKÖTŐSDI – SZEMBÉKÖPŐSDI stb. Ezek figyelemfelkeltő asszociációk mind, kellemes hangzású akusztikus sorok, bár a legutóbbit túl gyerekesnek találom, ezt kihagytam volna a kötetből. A *Főbe(n) járó* olvasata is jóval több tartalmában, mint érdekes szókapcsolás, hiszen olvashatjuk *főbejárnak*, ahol valahová valahonnan be- és átléphetünk, vagy gondolhatjuk úgy, hogy arról beszélünk, ami a *fejünkben jár*, ugyanakkor a *gondolat* szóval együttesen *főbenjárom bűnként* is értelmez-

hető ez a vers- és kötet cím. Említésre méltó újítások közé tartoznak még az olyasféle költői játékok a fogalmakkal, mint amikor festmények helyett Test-Ményeket ír *Performance* című versében Mikola, vagy por helyett bort: *A hetedik nap vége* másodcímében így fogalmaz: „Borból lettél, borra leszel!” Vagy amikor a bárcás kurvák-ból, szimpla egyszerűséggel „Bárcás kurvák” lesznek a *Magánvaló* című opusában. És sok ilyen, s ezekhez hasonló, játékosan kitalált szóújítással, szófacsarással szórakoztat el bennünket így vagy úgy a szerző.

Mindezek után beszélhetnék még arról, amiről több helyen többször is olvastam már Németh Péter Mikola költészete összefüggésében: arról a metafizikai háttérről, ami írásai mögött, vagy épp a versei szövege mélyén húzódik meg. De erről nem kívánok hosszabban beszélni, ezt mások sokkal jobban képesek lesznek majd elemezni, esetleg meg is írják. Sokkal inkább érdekel Németh Péter Mikola egyéni költői módszere, technikája, ahogy a vizuális költeményeit, a verset, a szöveget, a textust, a montázst, a kollázst felépíti, mesterien megformálja. Ahogy egy hangzó, vagy épp képi elemet beemel újdonságként a hagyományos versformák vagy a versszakok közé. A *VisszaSejtesít* ideológiai háttere engem nem érdekel. Elnézést kérek ezért a költőtől, de nem azért nem foglalkoztat ez, mert

érdektelennek tartanám azt, hogy mondjuk a Hamvas Béla-i filozófiai gondolkodáson alapuló *visszasejtesít* fogalmát ő miként tágítja, feszíti, fejleszti tovább, hanem azért nem, mint már említettem is, mert engem sokkal inkább a verstani összefüggések, az eddig nem látott, nem hallott, nem tapasztalt prozódiai megoldások tesznek kíváncsivá. Ez persze mondható egyéni, szerkesztői ártalomnak is.

Összességében azonban mégis arról kívántam most itt elmélkedni Németh Péter Mikola válogatott és új versei, vizuális költeményei, irodalmi performanszai kapcsán, hogy egy eredeti tehetségű kortárs művész miként műveli azt a magyar avantgárdot, amelynek hagyománya az általa felelevenített formákban még ma is progresszíven hat és létezik. Erről győződhattünk meg az imént a szerző és gyermekei, illetve tanítványai „művés, verses fohászai” hallatán is. Nekem sok meglepetést okozó, még több újdonságot adó, kivételes élményként sikerült végigolvasnom Németh Péter Mikola *VisszaSejtesít* című gyűjteményes kötetét, ami, reményeim szerint, másoknak is maradandó élményt nyújt majd.

Így ajánlhatom örömmel a jelenlévők figyelmébe ezt a korszakosan egyedinek érezhető, az élő avantgárdról hírt és bizonyosságot adó, költészetünket valóban megújítani képes verseskönyvet.